

**ТРАНЗИЦИЈА ШКОЛА У РУРАЛНИМ СРЕДИНАМА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ – ИЗАЗОВ ЗА ОПТИМАЛИЗАЦИЈУ
МРЕЖЕ ШКОЛА**

**SCHOOL TRANSITION IN RURAL AREAS IN REPUBLIC OF
SRPSKA – CHALLENGE FOR OPTIMIZATION OF THE
NETWORK OF SCHOOLS**

Стево Пашалић, Момчило Пелемиш и Данимир Мандић

Резиме: Мрежа школа представља дио образовног система сваке земље. Функционисање тако комплексног система јако утиче на многе сегменте друштва. Мало је у систему васпитања и образовања у Српској проблема који су толико актуелни као што је случај са малим сеоским школама. Та актуелност произлази из значајне друштвене и педагошке улоге коју мале школе имају, њихове заступљености у школској мрежи, традиције дуге колико и организовано школство на нашим просторима, демографских кретања становништва. Мрежа школа у Српској представља двојни систем који чине велики број екстремно малих сеоских школа и релативно мањи број великих градских школа. Сеоске школе представљају 87% од укупног броја школа, а њих похађа свега 41,55% ученичке популације. Ова два типа школа функционишу у драстично различитим условима поредећи их по индикаторима квалитета, једнакости и ефикасности. Постојећа мрежа школа и образовних установа представља значајну основу и њена права мобилизација и употреба покреће многа значајна питања.

Кључне ријечи: мрежа школа, ученичка популација, оптимализација мреже школа.

Abstract: *School system represents a part of educational system of every country. Functioning of such complex system strongly affects many social segments. There are not as many problems in system of education in Republic of Srpska that are so current as the case with small schools. That timeliness comes from the significant social and pedagogical role that small schools have, their representation in school system, tradition as long as an organized school system in our areas, demographic movement of population. School system in the Republic of Srpska represents a double system that contains a great number of extremely small rural schools and relatively small number of large urban schools. Rural schools make 87% of total school number which are attended by only 41,55% of students population. These two types operate in drastically different conditions comparing them according to quality indicators, equality and efficiency. Existent school system and educational institutions represents significant base and its true mobilization and utilization runs many important issues.*

Key words: *school system, students population, school system optimization.*

n.

УВОД

Један од првих корака у спровођењу свеобухватне реформе образовног система Републике Српске представља покретање програма оптимализације функционисања мреже школа, поготово мреже основних школа. Садашња мрежа школа суочава се са великим изазовима, а највећи проблеми те мреже тичу се ефикасности њеног функционисања.

Главни индикатори величине образовног система у Српској, као што су број школских зграда, постојећа мрежа образовних установа и њихова географска распрострањеност, говоре о прилично великом и развијеном образовном систему.

Иако доста добро развијена, мрежа образовних институција Српске суочава се са озбиљним проблемима који се односе на ефикасност и квалитет. Највеће сметње за ефикасно функционисање овог система су:

- мрежа школа представља двојни систем који чине велики број екстремно малих сеоских школа и релативно мали број великих градских школа, и поред тога њима се управља као да се састоји од јединица мање-више исте величине и карактеристика. На примјер, сеоске школе представљају 87% од укупног броја школа, а њих похађа свега 41,55% ученика. Ова два типа школа функционишу у драстично различитим условима поредећи их по индикаторима квалитета, једнакости и ефикасности. Са једне стране су школе са више од 1.500 ученика, а са друге стране су стотине сеоских школа чији је укупан број ученика мањи од троцифреног броја.

- мрежа је застарјела и није се битно мијењала од времена када је настајала почетком деведесетих и више не одговара демографској, социјалној и економској стварности. На примјер, 1991. године је преко 60% становништва живјело на селу, а двије деценије касније тај проценат је пао на око 50%. Као посљедица тога, постојећа мрежа школа неадекватно прати дистрибуцију становништва, што значајно оптерећује ефикасност система и умањује могућност подједнаке доступности квалитетном образовању.

Масовне миграције становништва у градове које су се десиле у последње двије деценије, праћене чињеницом да се мрежа школа у том периоду релативно мало мијењала, имале су за посљедицу диспропорционално повећање броја ученика који похађају већину градских школа.

Постојећа мрежа школа представља значајну основу и њена права мобилизација и употреба покреће многа значајна питања, међу којима су питања исплативости постојеће величине образовног система. Да би се то урадило неопходно је да се озбиљно преиспита постојећа мрежа. Први корак у том правцу је да се формира информациони систем који би пратио питања као што су стање у којима се школе налазе, економске потребе, демографско стање и трендови итд. Други корак би представљали приједлози за низ

могућих стратегија оптимализације школске мреже, као и истицање стратегије за побољшање квалитета образовања и ефикасности у дијелу мреже који чине мале сеоске школе. Трећи корак би био да Влада, уз сарадњу са локалним општинским властима, направи конкретан политички и економски избор између ових стратегија и посебно да преиспита систем са становишта економије, доступности основног образовања дјечи из малих сеоских средина, квалитета средине у којој се учи итд.

МАТЕРИЈАЛ И МЕТОДЕ РАДА

Транзиција школа у руралним срединама је сложен проблем гдје се у истраживању примјењује посебна методологија, која се разликује од уобичајених синтетних приступа и истовременим истраживањима у времену и простору. То значи да ће на истом простору, у приближно истом времену, истраживања обавити демограф, педагог, информатичар, антрополог, економиста и други, наравно сваки примјењујући своју методологију, али и поштујући резултате осталих.

У истраживању су кориштене научне методе које су међусобно комплементарне и које истраживање чине темељним и потпуним. У анализама овакве проблематике пожељно је комбиновање више истраживачких метода (*multi-method*). То је ситуација гдје се једна метода ослања на другу, а све у циљу ефективног истраживачког концепта.

- Метод класификације, је један од најједноставнијих метода гдје се настоји одређени општи појам класификовати на посебне појмове у оквиру обима општег појма. Наведени метод ће бити незаобилазан приликом утврђивања стадијума малих сеоских школа као дијела мреже школа у РС.

- Метод систематског приступа, у овом пројекту истражује као систем функционисања у простору мреже школа и исказује процес који захтијева оптималне промјене. Овом систему се приступа као стохастичком (вјероватносном).

- Комапаративни метод, представља конкретан облик општег дијалектичког метода, којим ће се открити свеопште повезаности свих појава у пројекту и то у најразноврснијим облицима.

- Математичко-статистички метод своди се на најједноставније методе класификације, гдје ће посебно бити значајно кориштење различитих метода обраде статистичког материјала. Посебно ће статистички подаци омогућити откривање постојећих узајамних веза или узрока зависности међу школама у оквиру школске мреже, што је једна од битних претпоставки у овом истраживању.

- Метода анализе и синтезе доводи до научног описивања и сазнања, а њиховом комбинацијом са методом дефиниције и доказа, комплексно се

сагледава подручје дезинтеграције и неконзистентности у постојећој мрежи школа.

- Метода дедукције и индукције, омогућава извођење анализе и закључака у вези са оптимализацијом мреже школа и могућностима успостављања информационог система.

- Метод аналогije, омогућава утврђивање заједничких или сличних особина планирања, како би се превазишли проблеми везани за мале сеоске школе и квалитет образовања у њима. Поред аналогije, кориштено је и апстраховање.

У истраживањима су се, по потреби, користиле и новије научне методе: WBS метод, Organization breakdown structure метод, Milestone метод и др.

ПОЛАЗНИ ПОДАЦИ И ДЕФИНИСАЊЕ ПРОБЛЕМА

Познавање динамичних компоненти становништва и њихове просторно-временске међузависности, као и разумијевању промјена у броју, размјештају и саставу становништва, битни су за доношење одлука у многим секторима. Међу њима је и мрежа школа, гдје се захтијева дубинско познавање промјена у школској популацији.

Економске, историјске и опште друштвене околности условиле су да демографска слика Републике Српске последњу деценију има изражене негативне карактеристике. Према процјенама Републичког завода за статистику Република Српска је у 2010. години имала 1.433.038 становника, од којих је око 50% живи у сеоским подручјима. Просјечна старост становништва приближава се 40-тој години, а индекс старења (однос између старих 60 и више година и младих до 20 година живота) је око 1,0 (Пашалић, 2011).

У периоду од 1991-2011. године Српска биљежи констатнтно смањивање броја становника (пад броја становника близу 200.000), а природни прираштај је негативан од 2002. године и износи -2,4 ‰. Стопа природног прираштаја позитивна је у само четири општине од укупно шездесет двије локалне заједнице.

Сеоски простор Српске одређује демографско кретање у виду негативног миграционог салда кроз дужи период, којем се последњих десетак година придружује и негативно биодиманичко кретање, односно природно смањење. Пројекција настављеног тренда претпоставља да ће се будуће демографско кретање одвијати исто као и у међупописном периоду 1991-2011. године.

Све то чини да демографска слика у Српској изгледа доста неповољно и са израженом тенденцијом да се постојеће стање и даље

погоршава. То, свакако, мора имати утицаја и на мрежу школа и у селима довести до драстичног смањивања броја школске популације.

Смањење рађања у Српској је евидентно од 2000. године, што се битније одражава и на смањивање школске популације на свим нивоима. Досадашња истраживања показују да се од укупног броја рођених у одређеној години уписује у основну школу око 90% те популације (карактеристике емиграционог простора). Евидентно је да ће и у наредним годинама доћи до опадања броја основношколске популације, у већем степену него што је то било изражено у досадашњем периоду.

Према процјенама и пројекцијама, укупан број основношколске популације у Српској до 2020. године биће смањен на 84.000 ученика (Пашалић, 2010).

Табела 1. Бројно кретање основношколске популације у Републици Српској¹

Година	Укупан број ученика	Од тога – женских	Од тога – мушких
1995/1996	125.856	61.669	64.187
1996/1997	130.153	63.569	66.584
1997/1998	126.461	61.787	64.678
1998/1999	125.244	61.173	64.071
1999/2000	121.197	59.017	62.180
2000/2001	114.570	55.869	58.701
2001/2002	114.094	55.463	58.631
2002/2003	113.366	55.169	58.198
2003/2004	125.256 ²	60.738	64.518
2004/2005	122.862	59.513	63.349
2005/2006	119.852	58.247	61.605
2006/2007	116.206	56.419	59.787
2007/2008	115.430	55.975	59.455
2008/2009	113.200	55.241	57.759
2009/2010	108.300	52.634	55.666
2010/2011	105.028	51003	54025
2011/2012	101.700	49324	52376

Извор: Статистика образовања бр.2-4, Републички завод за статистику, Бања Лука.

Главни индикатори величине образовног система у Српској као што су број основношколске популације, број школских зграда, постојећа мрежа

¹ Од школске 2003/2004. године Република Српска је увела обавезно деветогодишње образовање

²Подаци Министарства просвјете и културе Републике Српске, Бања Лука.

образовних установа и њихова географска распрострањеност, говоре о релативно великом и развијеном систему. Основно образовање се спроводи у 187 централних и 543 подручних школа које похађа 101.700 ученика.

Један од главних проблема образовања у Српској је и недостатак кохерентног информационог система за континуирано праћење свих кључних индикатора значајних за функционисање цјелокупног образовања. Нигдје овај недостатак није више уочљив него при управљању и надоградњи комплексног система као што је мрежа школа. Да би се могао да изврши разборити одабир стратегија оптимализације мреже школа, било је неопходно да се претходно процијени њено тренутно стање, што је учињено поступком мапирања школа (детаљно снимање стања свих школа у мрежи). Да би се ово урадило, било је неопходно пратити широки дијапазон различитих параметара за сваку школу.

Листа само неколико група поменутих параметара обухвата:

- демографске показатеље (како садашњи, тако и трендови);
- величину школа (оптималан капацитет, квалитет школског простора, опрема, повезаност са комуналним системима);
- територију која гравитира школи (просјечна удаљеност од школе, топографија, систем путева, величина села итд);
- економске индикаторе као што су трошкови одржавања, расходи по ученику, просјечна економска развијеност локалне заједнице, или региона, итд.

- питање доступности школа, квалитета и једнакости образовања.

Тренутна ситуација у којој се налази образовни систем у Српској је таква да је изузетно важно да се одмах крене са првим, најбитнијим корацима у процесу реструктурирања постојећег система у модеран, ефикасан образовни систем. Оптимализација мреже школа је један од најважнијих проблема са којима се тренутно суочава образовни систем.

Коначно, пројекат на коме смо радили резултат је потребе Српске да реформише свој образовни систем, нарочито функционисање његове мреже школа, као и да базира те реформе на детаљном познавању стања у коме се систем налази. Ове реформе су неопходне и требало би дугорочно да допринесу стварању ефикаснијег система. Међутим, независно од тога, краткорочни ефекти ће представљати још један шок за већ оптерећени систем. Потврда томе је потпуно несналажење надлежног министарства пред почетак текуће школске године, када су прво донијели одлуку о укидању 11 основних (централних) сеоских школа и 18 подручних школа, а онда ту одлуку поништили два дана пред почетак школске године.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Анализа мреже школа

Излагање основних података који карактеришу стање мреже школа у Републици Српској представићемо набрајањем параметара који се односе на величину те мреже: број школа, број ученика и број наставника запослених у тим школама.

Кренимо од најједноставнијег индикатора који се може замислити – од броја школа у Српској.

Табела 2. Мрежа основних школа у Републици Српској
школска 2011/2012. година³

Број централних школа	Број подручних школа (одјелења)	Од тога – деветогразредних	Од тога – петоразредних
187	543	88	455

Извор података: Министарство просвјете и културе Републике Српске, 2011.

Подаци јасно показују на велику разуђеност броја школа, са доминантношћу подручних школа у односу на централне школе, што је континуирано посљедица демографије, тј. опадања популације школског узраста.

У оквру цјелокупне мреже школа доминира број сеоских школа (635) у односу на градске школе (95). С друге стране, сеоске школе похађа 41,55% ученичке популације, а градске школе 58,45%.

У основним школама запослено је 8.360 наставника, од којих 8.278 у редовним основним школама, 82 у основним школама за дјецу са посебним потребама, те 508 сарадника у свим основним школама.

Неравномјерна насељеност руралних просторних цјелина у Републици Српској јасно се одсликава и на мрежи школа по тзв. гравитационим центрима.

Табела 3. Мрежа сеоских школа по гравитационим центрима
у Републици Српској

³ Од школске 2011/2012. године Министарство просвјете и културе РС донијело је одлуку о преласку 9 деветоразредних подручних школа у петоразредна подручна одјелења, а 18 петоразредних подручних одјелења да буде затворено.

Гравитациони центри	Број деветоразредних школа	Број петоразредних школа	Број ученика у деветоразредним школама	Број ученика у петоразредним школама
Бања Лука	76	154	15.899	3.501
Приједор	20	73	3.104	1.698
Добој	28	76	4.853	1.677
Бијелина	16	64	4.241	2.242
Зворник	18	43	3.282	970
Фоча	8	13	536	183
И. Сарајево	4	13	547	101
Требиње	10	19	562	206
Укупно:	180	455	33.024	10.578

Извор: Министарство просвјете и културе Републике Српске, 2011. године

Наш најважнији циљ је да покажемо да наведене податке у претходним табелама не треба наивно интерпретирати, већ их је потребно прво добро разумјети, друго, да их треба повезати са осталим параметрима битним за функционисање мреже школа, и треће, да све ове међусобно повезане индикаторе треба посматрати у ширем контексту, пошто њихов утицај досеже много даље од мреже школа, па чак и образовног система у цјелини.

Тренутно, систем разликује два типа основних школа – матичне (централне) школе и подручна (издвојена) одјељења. Матичне школе су генерално веће, обавезно су деветогодишње и у њима се налазе просторије за административно особље које надгледа функционисање школе, као и њој припадајућих подручних одјељења. Подручна одјељења су генерално мања од својих централних школа и налазе се релативно близу њих. Подручна одјељења су различите величине – нека имају свих девет разреда, али највећи број има ученике само до петог разреда

Табела 4. Дистрибуција подручних школа по броју ученика у школској 2011/2012. години⁴

Број подручних школа	Број ученика у школама
137	1 – 10
34	1 – 5

Извор података: Министарство просвјете и културе Републике Српске, 2011. године

⁴ Најмање сеоске школе које похађа најмањи број ученика (највише десет).

У школској 2011/2012. години 67 подручних школа није уписало ниједног ученика, 53 подручне школе уписале су по једног ученика, док је у 91 подручној школи уписано по два ученика. Мале сеоске школе у већини имају екстремно мали број ученика.

Мрежа основних школа у Српској данас стоји на важној раскрсници на путу даљег развоја. Период који се завршава означио је постављање комплексне и амбициозне мреже образовних институција, мреже способне да обухвати сву дјецу школског узраста у Српској, мреже која је у стању да оствари оно што је загарантовано Уставом – право на деветогодишње основно образовање за све грађане.

Анализа квалитета образовања у сеоским школама

Квалитет образовања у сеоским школама често је изложен критици. Тако, упоређујући успјех ученика на тестовима знања из матерњег језика и математике у петом разреду основне школе, у малим сеоским школама успјех је слабији у односу на веће матичне школе, посебно у урбаним срединама.

За потребе овог рада коришћени су резултати вредновања образовних постигнућа у петнаест централних основних школа са подручним одјељењима у регији Бирач (Зворник), из српског језика и математике у петом разреду основне школе, са обухватом од 1.113 ученика. Увођење оваквог начина вредновања у образовни систем Српске, добијају се поузданији и објективнији резултати образовних постигнућа ученика од постојећих показатеља школског оцјењивања.

Табела 5. Резултати вредновања ученика петог разреда основне школе (регија Бирач)⁵

Број ученика у одјељењу	Број одјељења са постигнутим резултатом испод 50%	Број одјељења са постигнутим резултатом изнад 50%	Укупан број одјељења
0 – 10	6	9	15
11 – 18	3	8	11
19 – 30	3	34	37

Извор података: Актив директора основних школа регије Бирач (Зворник), 2011. године

У школској 2010/2011. години проведено је вредновање образовних постигнућа ученика петих разреда основне школе. Циљ вредновања образовних постигнућа ученика петог разреда основне школе је био да се

⁵ Резултати вредновања знања ученика на принципу самоевалуације од стране основних школа у сарадњи са Републичким педагошким заводом РС

утврди koliko су ученици оспособљени за примјену стечених знања вјештина и способности из школских (наставних) предмета, односно наставних подручја на завршетку појединих фаза школовања (завршни разред разредне наставе), те koliko су оспособљени за самостално рјешавање проблема размишљањем и смисленим учењем.

Упоредјујући успјех ученика на тестовима знања из српског језика и математике у малим сеоским школама, са успјехом ученика из узорка школа и ученика из градских средина и чистих одјељења, евидентно показује знатно слабији успјех ученика у малим сеоским школама са мањим бројем ученика у одјељењима. У истом истраживању нађене су и значајне разлике на различитим нивоима постигнућа ученика петог разреда који су наставу похађали у комбинованим одјељењима у односу на тзв. чиста одјељења. Постигнућа испод 50% показало је 9 комбинованих одјељења (од укупно 27 одјељења, или 33,3%), док су у тзв. чистим одјељењима исто постигнуће имала три одјељења (од укупно 37 одјељења, или 8,11%). Тестирање је показало да ученици сеоских школа имају слабије резултате од ученика градских школа. Међутим, у овом случају разлике нису тако изражене, јер у сеоским срединама, осим комбинованих, постоји и релативно велики број чистих одјељења у којима је успјех ученика, по правилу, бољи од успјеха ученика у комбинованим одјељењима.

Наведени резултати су веома индикативни и недвосмислено указују на потребу превазилажења раскорака у погледу успјеха између ученика који наставу похађају у чистим и успјеха ученика који наставу похађају у комбинованим одјељењима. Да је то могуће учинити показују и појединачни примјери који показују да је и у условима рада у комбинованом одјељењу могуће остварити исте, па чак и боље резултате него у чистим одјељењима. Такође, ово је и знак да је у условима све разуђеније мреже малих сеоских школа, неопходно приступи профилисању нових кадрова у образовању за рад у наведеним школама

Кључну улогу у унапређивању ефикасности и квалитета образовања у малим сеоским школама имају наставници. Међутим, стандардни систем обуке наставника не оспособљава их да се успјешно суоче са специфичним педагошким проблемима у таквим школама.

Савремене технологије омогућавају повезивање централне школе са издвојеним (подручним) одјељењима, тако да се настава може пратити и остваривати интеракција посредством софтвера за учење на даљину. На тај начин реализује се стара идеја по којој треба да путују идеје и информације, а не људи.

Стратегије и модели оптимализације

Географски добро дистрибуирана мрежа школа је основни систем за обезбјеђивање универзалне доступности образовању. Сва размишљања о мрежи школа у овом пројекту могу се сажети у опозицији приступа: оптимализација наспрам рационализације.

Под рационализацијом мреже школа се овдје подразумејева стварање такве мреже у једној земљи која је економски (финансијски) максимално рационална са становишта анализе трошкова и добити. Таква рационализација је крајње легитиман захтјев у свакој земљи, а посебно у земљама које се налазе у економској кризи и финансијској оскудици.

У овом пројекту прихватили смо далеко тежи изазов – да, узимајући максимално у обзир критеријуме економске рационалности, у анализу проблема мреже школа и у рјешавање тих проблема укључе и социјалне и образовне критеријуме, квалитет образовања итд. Из таквог опредјељења проистекао је основни задатак овог пројекта – оптимализација мреже школа (на националном, регионалном и локалном нивоу). А оптимализација овдје значи: реконструкција мреже школа у средњорочној и дугорочној перспективи, како би се дошло до такве мреже која максимално гарантује квалитетно и релевантно образовање за сву дјецу, уз максимално уважавање економске рационалности и економских могућности земље.

У сваком случају тражење рјешења за оптимализацију мреже школа у Српској не смије почивати на илузијама, јер, у сваком случају, одржавање оног дијела мреже школа који се односи на мале школе у сеоским ријетко насељеним подручјима у свим земљама више кошта ако се као индикатор узме потрошња по ученику.

Под стратегијама оптимализације овдје подразумејевамо опште приступе при рјешавању крупних проблема мреже школа у Српској. Прецизније речено то значи: рјешавање проблема мреже школа у средњорочној и дугорочној перспективи, систематско рјешавање проблема на националном, регионалном и локалном нивоу, интегрисање појединих параметара (демографски, економски, образовни) на основу којих се доносе одлуке о мрежи школа.

Одлуке о оптимализацији мреже школа (на националном, регионалном и локалном нивоу) морају да се заснивају на великом броју параметара о којима постоје поуздане информације. Сложеност параметара релевантних за доношење одлука о оптимализацији мреже школа показује сљедећи преглед категорија параметара:

- демографски подаци (број становника у општини и њеним насељима, старосна структура становништва, стопа наталитета, миграције, депопулација итд.);

- географски подаци по општинама: облици рељефа, величина територије, величина и близина насеља, стање путне мреже, климатски услови, удаљеност између појединих школа итд.);

- економски подаци (степен економске развијености општина исказан приходом по становнику, број запослених, степен незапослености, буџетска потрошња за образовање, трендови и планови економског развоја итд.);

- подаци о култури (развијеност културне инфраструктуре, степен културног развоја, културне институције, културна традиција итд.);

- подаци о образовању (образовни ниво становништва, подаци о доступности школа, школски простор, опрема, број наставника и ученика итд.).

На основу анализе стања мреже школа дефинисан је низ модела оптимализације, који су изведени на основу описаних стратегија оптимализације и листе релевантних параметара.

Модел 1 - одржавање постојеће школе или групе локалних школа, у срединама гдје не постоје озбиљни разлози да се локалне школе или група локалних школа суштински мијењају.

Модел 2 – затварање локалне школе био би примјењиван само у случајевима када није могуће примијенити ниједан други модел, гдје су кључни параметри за коришћење овог модела демографски (ако нема нових полазника у школу, или ако је број полазника мали и за њих се може пронаћи неко погодно рјешење).

Модел 3 – превоз ученика до најближе школе, под условом да постоји употребљива локална путна мрежа, ако је проходна у свим перидима године, ако постоји могућност адекватног превоза.

Модел 4 – мобилни наставник/наставници, који већ постоји у многим малим мјестима.

Модел 5 – основно и предшколско образовање, гдје у неким мјестима већ сада постоје практична рјешења да основна школа пружа образовање и за узрасну групу до 6 година (једну годину прије поласка у школу).

Модел 6 – основно образовање и образовање одраслих, гдје би школа поред образовања дјецe проширила своје образовање и на образовање свих одраслих из локалне заједнице који имају те образовне потребе.

Модел 7 – локална школа и настава у природи, гдје се многе сеоске школе налазе у незагађеним крајевима који имају значајне потенцијале за туризам, уз услов да се ураде добро промишљени мали пројекти за такву наставу у облику тематског планирања наставних садржаја и истраживачких експедиција.

Модел 8 – локална школа као локални културни центар, гдје би школа била као вишефункционална институција и имала културну мисију. Могућности за то су доста велике (просторно, организационо и кадровско обједињавање школе и неких културних институција).

Модел 9 – комбинација различитих модела, који даје веће могућности за сваку општину или дио општине да нађе прилагођено рјешење које ће узети у обзир раније описане моделе. У пракси се може очекивати да ће у

реалној примјени чешћи случај бити комбинација неких модела или дијелова тих модела.

Дакле, промјене су потребне, али их није могуће остварити у кратком временском року. Императивно је да надлежне институције у образовању дефинишу експлицитни план акције за оне параметре који се могу одмах учинити. Улога централних образовних институција била би да само иницирају процес и да прате његов напредак. Већина посла би се обављала на локалном нивоу.

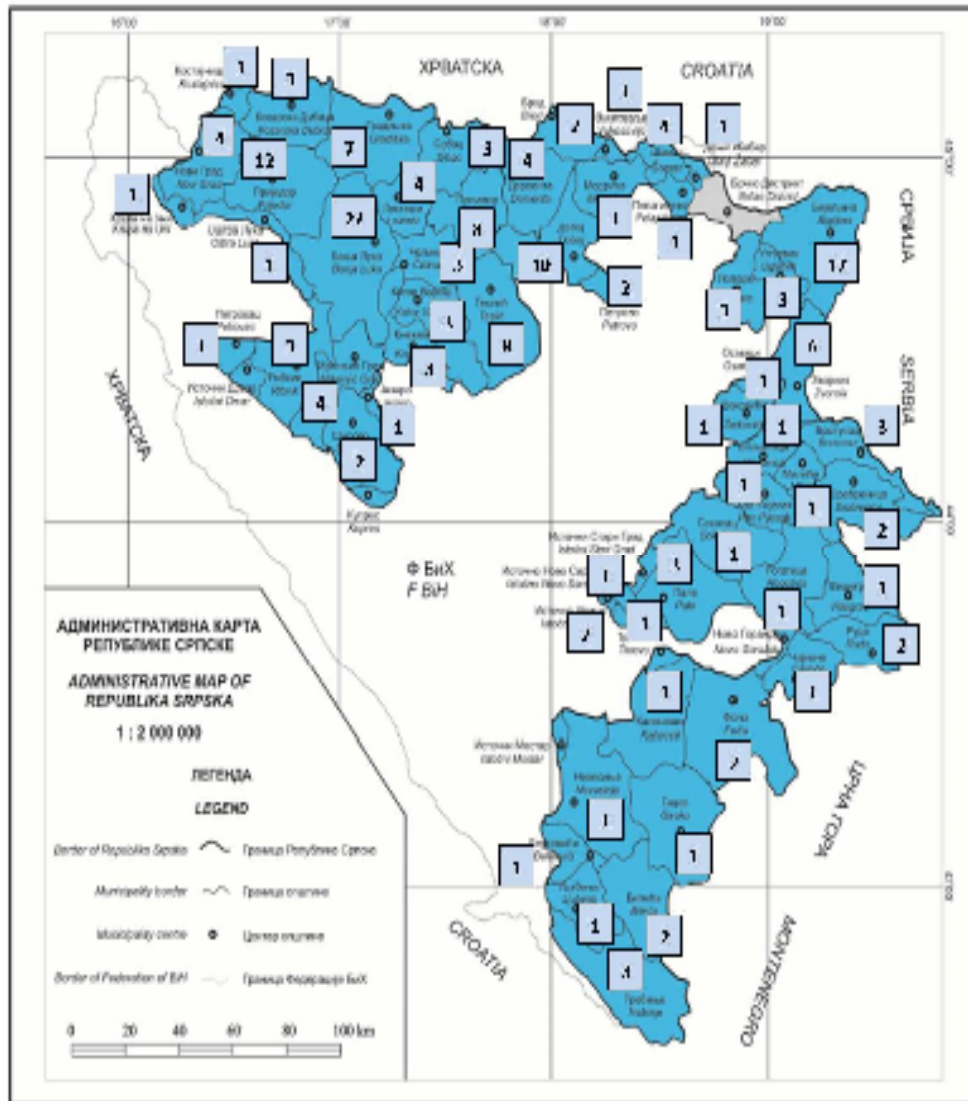
ЗАКЉУЧАК

Анализа стања у коме се налази мрежа школа у Српској и посебно онај дио мреже који се односи на издвојена (подручна) одјељења, већином мале сеоске школе), као и концепт стратегија оптимализације (стратегије и модели оптимализације) које су развијене унутар овог пројекта, омогућавају доношење серије општих закључака и препорука за реконструкцију мреже школа у Републици Српској.

Свођење концепта оптимализације мреже школа на проблеме економске и финансијске рационализације, дугорочно гледано, имало би веома негативне економске консеквенце (нови подстрек за миграције сеоског становништва, депопуација руралних подручја, застој у развоју дијелова земље итд.).

Овај пројекат је развио проширени концепт оптимализације мреже школа и укључује неке политичке, али изнад свега, кључне образовне параметре. Проширени концепт оптимализације значи да је у току реконструкција мреже школа неопходно значајно увећати образовна постигнућа оног дијела мреже школа који укључује локалне мреже малих школа (већином лоцираних у сеоским срединама).

Пројекат је дефинисао специфичне моделе оптимализације оног дијела мреже школа који чине мале сеоске школе – дио мреже који се најчешће налази на мети када се расправља о питањима економске ефикасности и рационализације. Коначно, овај рад бави се развојним, а не рестриктивним концептом оптимализације мреже школа у Српској.

Картографски приказ мреже централних основних школа у Републици Српској (2011/2012.)

ЛИТЕРАТУРА

1. European Commission (2000). Key data on education in Europe, Brussels
2. Glaser, W. (1992). The Quality School, second expanded edition, Harper Perennial, New York
3. Нејашмић, И. (2011). Примјењена истраживања у демогеографији. Хрватски географски гласник 73/1-37, Загреб
4. Мандић, Д. (2006). WEB портали и образовање на даљину у функцији подизања квалитета наставе. Менаграф, Београд
5. Мандић, Д. (2009). Информациона концепција наставе у будућности. Зборник

- радова са научног скупа "Будућа школа", Београд
6. Пашалић, С. (2003). Реформа образовања у БиХ са посебним освртом на високо образовање. Зборник радова – Универзитетска настава, Педагошки факултет, Бијељина
  7. Пашалић, С. (2005). Нови образовни профили наставника за реформисану школу. Наша школа, Педагошки факултет, Бијељина
  8. Пашалић, С. и други (2006). Демографски развој и популациона политика Републике Српске. Младост, Бијељина
  9. Пашалић, С., Драгосављевић, П. (2007). Демографски развој школске популације и оптимизација школске мреже у Републици Српској. Влада Републике Српске – Савјет за демографску политику Републике Српске, Бања Лука
  10. Пашалић, С. (2009). Пројекција развоја младе (школске) популације као компоненте друштвено-економског развоја Републике Српске. Зборник радова – Међународни научни скуп, Универзитет у Београду – Географски факултет, Београд - Дивчибаре
  11. Пашалић, С. и други (2010). Студијски програм разредне наставе у систему образовања у Републици Српској. Наша школа, Педагошки факултет, Бијељина
  12. Пашалић, С., Ђурић, С. (2011). Методички приручник за наставу познавања друштва за пети разред основне школе. Завод за уџбенике и наставна средства, Источно Сарајево
  13. Пашалић, С. (2011). Демографски губици у Босни и Херцеговини (1991-2011). Научни скуп са међународним учешћем – Зборник радова, Трећи конгрес српских географа, Бања Лука – Београд
  14. Пелемиш, М. и други (2009). Став и мишљење родитеља о школи у природи. Зборник научних и стручних радова, Други међународни симпозијум "Спорт и здравље", Факултет за тјелесни одгој, Универзитет у Тузли, Тузла
  15. Подаци Министарства просвјете и културе Републике Српске, школска 2011/2012. Година, Бања Лука
  16. Статистика образовања – основно образовање. Статистички билтен 2010. Републички завод за статистику, Бања Лука
  17. Статистика образовања – средње образовање. Статистички билтен 2010. Републички завод за статистику, Бања Лука
  18. Статистика образовања – високо образовање. Статистички билтен 2010. Републички завод за статистику, Бања Лука
  19. Трнавац, Н. (1992). Мале сеоске школе. Дјечије новине, Горњи Милановац
  20. UNICEF (2000). Towards a new global agenda for children in the 21st century, Learning, Working papers series, New York
  21. Школа за родитеље РС, 1999-2002, пројекат, Министарство здравља и социјалне заштите Републике Српске и WHO, Бања Лука